

JAMBLIH

Pitagorin život

Prevod s grčkog i pogovor
dr Milan Tasić

Beograd
2012
DERETA

GLAVA I

Prizivanje bogova

Pristupe li proučavanju neke filosofije, svi će zdravomisleći ljudi obično da prizovu bogove¹, pa bi utoliko bio slučaj to i s Pitagorom, kojeg s pravom nazivaju božanskim. Jer ako su ljudi ovu nauku od početka zadobili od bogova, ništa se ne bi moglo ni da ostvari bez njihove pomoći. Utoliko što njena lepota i veličina nadilaze čovekove moći, pa se ne može ona da usvoji odmah i samo postupno uzdižući se, pri božjoj milosti, možemo mi da saznamo ponešto od nje. Stoga, uz pomoć bogova, poverivši im sebe i ovaj spis, pođimo za njima kud god nas povelu oni, ne mareći što je ta škola odavna u nebrizi, prožeta stranim učenjima i tajnim simbolima, u senci patvorenih radova i izložena drugim poteškoćama ovoga vida.² A zadobije li se milost bogova, mogu se prevazići i veće poteškoće, uzmemo li za zaštitnika upravo princa i oca ove filosofije, kazavši pre toga ponešto o njegovom rodu i otadžbini.

¹ Aluzija na pasaž iz *Timaja*: „Svi ljudi, ma kako malo da uzimaju učešća u mudrosti, kad hoće da se late nekog posla ... uvek nekako prizivaju bogove“ (*Timaj* 27 s).

² Ne mali broj spisa, kao pseudopitagorejskih, nosio je, u doba helenizma, imena Arhite, Filolaja i drugih.

GLAVA II

Njegovo je poreklo božansko. Vaspitanje. Tales

Priča se da je Ankeja,³ stanovnika mesta Sama na ostrvu Kefaleniji,⁴ bio rodio sam Bog Zevs. Bilo da se glas o tome proneo zbog vrline, ili širine njegove duše, bez sumnje je on mudročću i slavom nadilazio sve Kefalenjane. Proročica Pitija mu je ostavila zavet da sačini koloniju od Kefalenije, Arkadije i Tesalije, pripojivši ih žiteljima Atine, Epidaura i Halkide i da, pošto bude stao na njihovo čelo, naseli ostrvo, prozvano zbog plodnosti tla i rastinja ove zemlje Melamfil⁵ (Crno lišće), a da se grad nazove Samos, u znak sećanja na Samu, iz Kefalenije. Zavet je bio sledeći:

„Naređujem ti, o, Ankeja, da Samos, to ostrvo u moru,
Na mestu Sama naseliš ti, a ime mu bude – Filida.“

Da je kolonija bila sazdana od pomenutih krajeva, potvrđuju ne samo obredi poštovanja bogova i rituali prinošenja žrtava (potiču iz oblasti odakle je došla većina ljudstva),

³ Reč je, po svemu, o Ankeju iz Tegeje, legendarnom caru drevne Arkadije, sinu boga Posejdona i učesniku pohoda Argonauta.

⁴ Kefalenija je ostrvo i oblast u Jonskom moru (severozapadno od Krita), gde dolaze još i Samos, Zankitos, Itaka i Dulihija.

⁵ Od reči: μέλας, μέλαινα, μέλαν = crn, i φύλλον, τὸ = list.

već i rođačke veze i povezanost Samošana. Prema predanju, Mnemarh⁶ i Pitaida, Pitagorini roditelji, potiču iz porodica i srodnika koji vode poreklo od Ankeja, osnivača kolonije.⁷ Iako su građani Samosa priznavali takvo Pitagorino poreklo, neki samoski pesnik je tvrdio da je on Apolonov sin, govoreći:

„Febu, sinu Zevsovom, rodi Pitija Pitagoru. Ona koja je u zemlji samoskoj zasenjivala lepotom svakog.“

Valjalo bi podrobno opisati kako se ustalilo to predanje. Kada je Samošanin Mnemarh, radi trgovine, bio s ženom u Delfima, čija se bremenitost nije opazala i pitao proročište o svom skorom odlasku u Siriju, Pitija mu je rekla da će plovidba biti prijatna i dobitna i da će, već bremena, njegova žena, roditi dete koje će se, od svih koji su ikada postojali, izdvajati lepotom i mudročću, a načinom života pribaviti ogromnu korist ljudskome rodu. Mnemarh je pomislio, jer nije bio ništa pitao o detetu, da Bog ne bi to prorokovao njemu, da nije odlučio da ga učini izabranim i bogonadahnutim, pa je smesta svojoj ženi dao ime Pitaida, umesto Partenida, u čast sina i proročice. Kad se pak ona porodila u feničanskom Sidonu, prozvao je dete Pitagora, jer je Pitija bila prorekla njegovo rođenje.⁸ Treba odbaciti mišljenje Epimenide, Eudoksa i Ksenokrata⁹, koji su tvrdili da se Apolon spojio s Partenidom i, ostavivši je bre-

⁶ Ili: Mnesarh (prema Diogenu Laercianinu i Porfiriju).

⁷ Prema Porfiriju, iz dela *Život Pitagore*, Pitagorin otac je Sirijac iz Tira, koji je došao da živi na Samosu.

⁸ U osnovi reči „Pitagora“ leže reči: Πυθία, ἥ = Pitija i ἄγοπος, ó = govor, proricanje, pa bi, prevedena, značila ona: „Onaj čije je rođenje prorekla Pitija“.

⁹ Platonov naslednik – drugi po redu – na čelu Akademije.

menom, predskazao rođenje Pitagore¹⁰ preko Pitije – što ne može da se prihvati. No nema sumnje da je Pitagorina duša poslata među ljude, po želji Apolona, kao saputnica¹¹, ili, da je bliska ona s ovim Bogom, uzmu li se u obzir okolnosti rođenja, kao i sveobuhvatna mudrost njegova života. To je ono što može da se kaže o rođenju Pitagore.

Kad se vratio iz Sirije na Samos s ogromnim bogatstvom, Mnemarh je podigao svetište Apolonu, nazvavši ga pitijsko, dok je sina podučavao raznovrsnim i časnim stvarima, šaljući da ga obrazuju čas Kreofil, čas Ferekid iz Sirosa¹² – i gotovo svi upućeni u božanska dela – ne bi li se on, koliko je moguće, upoznao kako valja s božanskim stvarima. Bio je stasom lepši od svih poznatih ljudi u istoriji i sličnih Bogu, a posle očeve smrti, najčasniji i najmudriji i, budući mlad, udostojavan poštovanja i uvažavanja od starijih. Pri susretima i dok bi govorio, osvajao bi sobom sve. Ko god bi ga video, svima bi izgledao zadivljujuće, pa su se mnogi učvrstili u uverenju da je on – božji sin. On je pak, ohrabren tom čuvenošću, onim kako je od rana bio vaspitavan, ili svojom božanskom spoljašnjošću, nastojao da se utoliko i pokaže dostojnim svih tih počasti, gradeći sliku o sebi kroz verske obrede, putem napora uma, kao i posebnog načina života. Zahvaljujući mirnoći duše i poslušnosti tela, sve što bi govorio i činio, bilo je puno mira i neizrecivog

¹⁰ Epimenida je moguće grčki pisac, ili pitagorejac, koji se pominje niže u tekstu. Eudoks je istoričar, Eudoks Rodoski, ili pak pitagorejac Eudoks Knitski (V–IV v. pre n. e.), poznati astronom i geometar, lekar i zakonodavac. Ksenokrat je Platonov učenik (IV v. pre n. e.).

¹¹ Platon, u *Fedru*, govori da najplemenitije ljudske duše idu za povorkom bogova (Zevsa, Apolona, Aresa i dr.), pri njihovoj šetnji po nebu. Kada pak padnu u smrtno telo, na zemlju, u svemu hoće i traže ideju Boga čije su saputnice bile, čuvajući sećanje na njih.

¹² Porfirije kaže (*Pitagorin život*) da je Pitagora učio kod Hermodamanta, sina Kreofila. Ferekid iz Sirosa je jedan od prvih grčkih filozofa, takođe njegov učitelj, iz doba sedmorice mudraca.

spokoja. Ne povlađujući ni gnevu, ni smehu¹³, ni zavisti, ni surevnjivosti, niti bilo kojoj drugoj strasti, ni plahosti, živeo je on na Samosu kao dobar demon.¹⁴ Stoga je, još dok je bio efeb, slava o njemu dostigla slavu mudraca Talesa iz Mileta i Bijanta iz Prijene¹⁵ i pronela se po okolnim gradovima, da bi ga mnogi, posvuda pričajući o dugokosom¹⁶ samoskom mladiću, proslavljali i obogotvarali. Pošto je tiranija Polikrata¹⁷ počela da jača, Pitagora je, kome je bilo oko osamnaest godina, sluteći do čega će to da dovede i do koje mere da osujeti njegov cilj i žeđ ka znanju, a što je on stavljao iznad svega, pobegao tada tajno, preko noći. S Hermodamantom, čiji je nadimak bio Kreofil, jer je, govorilo se, bio potomak Kreofila, koji je pesnika Homera bio nekad primio u goste – Pitagora je, čini se, bio drug i učitelj Hermodamanta u svemu – uputio se Ferekidu, fizičaru Anaksimandru¹⁸ i Talesu iz Mileta¹⁹. Kod svakog od njih bi proveo neko vre-

¹³ „Mudracu ne dolikuje da se smeje“, jednako kao ni „božanskim ljudima“ i sl.

¹⁴ Platon, u *Gozbi*, govori o demonima kao o bićima između bogova i ljudi, koja prenose volju bogova, a bogovima molitve i molbe ljudi.

Novoplatoničar Hirokle, u *Komentarima Pitagorejskih zlatnih stihova*, iznosi pitagorejsku predstavu o ustrojstvu sveta: iznad svega se nalazi Bog tvorac, potom slede besmrtni bogovi, a za njima smrtni, koji se nazivaju i anđelima, herojima ili dobrim demonima (niže Jamblih naziva Pitagoru dobrim demonom). Oni su dobri i nikad ne upadaju u porok, heroji, stoga što su „strastveni poštovaoci Boga“, uzdižući nas od zemaljskog života ka božanskom carstvu.

¹⁵ Tales i Bijant su dvojica od tzv. „sedmorice antičkih mudraca“ – mislilaca i državnika, između VII i VI veka pre n.e. Njih je oko dvadeset, ali se Tales iz Mileta, Bijant iz Prijene, Solon i Pitak iz Mitilene pominju najčešće.

¹⁶ Igra reči: κομήτης, οὐ, ὄ 1. kosat; 2. kometa.

¹⁷ Po svemu sudeći, živeo je on između 570. i 522. godine pre n. e, a bio na vlasti 540–520. godine pre n. e.

¹⁸ Anaksimandar (oko 610–546. god. pre n. e.) je Talesov učenik, pripadnik Miletske škole mislilaca.

¹⁹ Opšteprihvaćeno je da je Tales prvi filosof na zapadu, koji je 582. god. pre n. e., takođe prvi prozvan „mudracem“.

me, a što je učinilo da su ga zavoleli svi, diveći se njegovoj nadarenosti i primajući kao učesnika u besedama. Tako ga je Tales bio srdačno primio i, zadivljen onim što ga je razlikovalo od drugih mladića, a što je bilo znatno i nadilazilo i priče o njemu, preneo mu znanja koja je imao, a pominjući svoju starost i slabost, sugerisao mu da ide u Egipat i, naročito, da se druži u Memfisu i Diospolju²⁰ s vračima, jer je i on sam stekao od njih ono zbog čega ga mnogi smatraju mudrim. Štaviše, rekao je, on sam nije zadobio ni od prirode, niti učenjem toliko vrlina koliko ih je bilo kod Pitagore, pa mu predviđa ono najbolje: bude li se zbližio s vračima, postaće najbliži Bogu i najmudriji od ljudi.

²⁰ Diospolj je, moguće, egipatski grad, u kome je bilo svetište boga Zeusa – Amona.

GLAVA III

Put u Fenikiju i odlazak u Egipat

Primio je on od Talesa i druge savete, među kojima i to da ceni vreme, pa je počeo da se uzdržava od vina, od mesa u hrani, a naročito je izbegavao da prejede. Sveo je sebe na laku i dobro svarljivu hranu, ne bi li imao manje potrebe za snom, te je, onako krepak i duševno zdrav, kao i otpornog i snažnog tela, otplovio u Sidon, čuvši za taj grad da je njegova postojbina po rođenju²¹ i uzimajući da je odatle lakše da otplovi do Egipta. Sreo je u Sidonu sledbenike filozofa prirode i proroka Moha²², kao i druge feničanske vrače, posvetivši se u sve misterije, koje su vršene u Biblu i Tiru, kao i na drugim mestima u Siriji²³. Odajući se tome ne iz sujeverja, što bi se moglo da učini neupućenom čoveku, već, daleko više, iz strasti i težnje ka razumskom promišljanju, bojeći se da ne propusti bilo šta vredno kod tajnih obreda i posvećenja. Doznao je i da su sirijske misterije unekoliko poticale iz svetih obreda egipatskih i ponadao se da će učestvovati u još plemenitijim, božanstvenijim i čistijim misterijama u Egiptu. Oduševljen, što mu je govorio i Tales, Pitagora se bez

²¹ U Glavi II se kaže da je Pitaida rodila Pitagoru u Sidonu.

²² Moh je bio feničanski mudrac iz XII veka pre n. e., kome je pripisivano učenje o atomima u kosmogoniji.

²³ Prema Eusebiju, grčke su misterije nastale od feničanskih.

oklevanja otpratio tamo, uz egipatske mornare, koji su upravo bili pristali uz obalu kraj feničanske planine Karmel,²⁴ gde se on duže vreme osamljivao, predajući se meditaciji. Mornari su ga rado primili, umislivši da ga prodadu kao roba za visoku cenu. Ali, dok su putovali, uvidevši njegovu mirnoću i neobičan ponos, što je bilo za Pitagoru uobičajeno, počeli su da se bolje odnose prema njemu, nalazeći u njegovim manirima nešto iznad ljudske prirode. Setili su se, pristavši uz obalu, da se pojavio bio među njima, sišavši s vrha planine Karmel – znajući da je ta planina sveta i nedostupna za obične ljude – dok je on išao svečano, mirno i bez uzbuđenja, da mu ni udoline, ni strmine nisu prečile put.

Došavši do lađe, pitao je samo: „Plovite li do Egipta?“ Kad su mu ovi odgovorili potvrdno, popeo se na lađu i čuteći seo tamo gde ne bi mogao da smeta mornarima, da bi tokom čitave plovidbe ostao u istom položaju dve noći i tri dana bez jela, pića i sna – naime, nije niko primetio da je on, spokojno sedeći, usnuo barem nakratko – a da je sama plovidba bila laka i brza, lađa se kretala, mimo očekivanja, pravim putem, kao da je bio na njoj neki Bog. Uvaživši sve to, stekli su uverenje da je sa njima iz Sirije u Egipat odista doplovio neki božanski demon, pa su ostali deo puta proveli u dubokom mûku, pri čemu bi njihove reči i postupci, kako između sebe, tako i u odnosu na Pitagoru, izražavali više poštovanja, nego obično, sve do izuzetno srećnog kraja plovidbe i pristajanja lađe uz egipatsku obalu. Pristajući pak na obalu, svi su ga pobožno pridržavali i naizmenice pomagali mu i, najzad, ostavili na mestu gde je bio najčistiji pe-

²⁴ Na planini Karmel je bilo svetište Zeusa. Ta je planina smatrana najsvetijom i, tako, nepristupačnom.

sak. Podigavši zakratko oltar pred njim, mornari su sakupili sve plodove koje su imali i stavili pred njega, poput nekog obreda prinošenja, pa su otplovili i otišli gde je trebalo da idu. On se pak telom slab usled dugog uzdržavanja od hrane, nije protivio ni onda kad su ga iskrcavali s broda, ni dok su ga pridržavali i vodili podruku, a pošto su otplovili, nije se dugo opirao plodovima stavljenim pred njega. Pošto ih je pojeo i povratio snagu, srećno je ušao u najbliže naselje, sačuvavši isto stanje duha – kao miran i trezven.

GLAVA IV

Boravak u Egiptu i odlazak u Vavilon. Druženje s magima

Potom je obišao sva svetišta s velikom revnošću i željom da sve brižljivo osmotri, izazivajući divljenje i naklonost vračeva i proroka²⁵, kojima je prišao, podučavajući se revnosno svemu, ne propuštajući ni pouke²⁶ koje su u to vreme uobičajavane, niti ljude čuvene po znanju, niti obrede, bilo gde i bilo kada izvršavane. Nije mu ostalo nezapazeno nijedno mesto, gde je, prema njegovom mišljenju, mogao da sazna svašta novo. Stoga je posetio sve vračeve, izvlačeći korist iz druženja, prema mudrosti svakog od njih²⁷. Proveo je dvadeset i dve godine po svetištima Egipta, proučavajući astronomiju i geometriju i posvećujući se u misterije, baveći se time duboko i promišljeno, dok nije, postavši plen Kambisa²⁸, otišao u Vavilon. Tamo je drugovao s magima²⁹, da opštenje sa njima bude uzajamno korisno, pa

²⁵ Reč je o najvišem rodu egipatskih sveštenika.

²⁶ Tzv. „akuzme“.

²⁷ Porfirije piše da se Pitagora obrazovao kod vrača Heliopolisa, Memfisa i Diospolja, koje je bio tako osvojio svojom revnošću, da su mu „dopustili da prinosi žrtve i služi bogovima, što nisu dozvoljavali nikom iz tuđine“ (*Život Pitagore*, 8).

²⁸ Kambis II, sin Kira II, je persijski car (529–522. god pre n. e.). On je pokorio Egipat, između 525–524 god pre n. e., pa je, prema tome, Pitagora proveo u Egiptu oko trinaest godina.

²⁹ Magi su drevni vrači Persije i Midije.

je, do detalja izučivši svete obrede, naučio da duboko poštuje bogove, ovladavši do savršenstva i naukom o brojevima, muzikom i drugim stvarima. Najzad se, pošto je proveo tako dvanaest godina, vratio na Samos, kad je imao približno pedeset i šest godina.

GLAVA V

Rad s učenicom. Putovanja u Grčku

Kad su ga neki stariji ljudi ovde prepoznali, izazvao je kod njih ništa manje kao i ranije divljenje, pošto im se učinio još lepšim, mudrijim i sličnim Bogu. Kad ga je pak domovina javno pozvala da bude od koristi svim građanima i s njima podeli svoje znanje, nije ih odbio, lativši se da im iznese način obrazovanja putem simbola, nalik onome na kome su i njega obučavali u Egiptu – mada Samošanima nije bilo u duši takvo obrazovanje i nisu ga prihvatili s razumevanjem i kako valja.³⁰ Ali, pošto mu se nije niko pridružio, niti pokazivao interes ka saznanju, a što je na svaki način nastojao on da unese među Helene i kako nije osećao prezir, ili nebrigu ka Samosu – ta bila mu je to domovina – i želeći iz sveg srca da sunarodnici steknu naklonost prema njegovom učenju, ako ne dobrovoljno, a ono lakaću, smislio je plan: počeo je da na vežbalištu prati jednog mladića, koji je vešto i sa znanjem igrao loptu. Mladić je bio od onih koji vole fizička naprezanja i vežbe, ali je, s druge strane, bio siromašan i bedan. Pitagora je odlučio da ga s lakoćom pridobije za učenje, bude li ga izobilno poma-

³⁰ Učenje putem simbola praktikovali su drevni egipatski vraći (kao uostalom i u staroj Indiji, na Tibetu, orfičari itd.).